

زمین لرزه قوچان (۱)

بارها گفته و نوشته‌ایم که یادداشت کردن وقایع و حوادث مختلف رامزایا و محاسن فراوان است که به حد و وصف اندر نیاید. لیکن متأسفانه در مملکت ما این صفت پسندیده مرسوم و متداول نبوده است و لذا بسیار بسیار حوادث و مسائل تاریخی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی ما از بین رفته و با خالقین و بوجود آورندگان آن در دل خاک نهان و دور از دسترس ارباب تحقیق و مطالعه مانده است.

اکنون ما به نقل مطلبی که از یک قرن پیش توسط یک مهندس روسی در باره حادثه زمین لرزه قوچان نوشته شده و در یکی از جراید حکومت تزاری درج و بعداً توسط یکی از مترجمان دربار قاجار ترجمه شده است می‌پردازیم و امیدواریم در شماره‌های آتی مجله نیز به نقل و نشر اینگونه مطالب متنوع و مفید توفیق یابیم. ان‌شاءالله.

مسیوسمبالنکو مهندس معدن روس در روزنامه نودیه ورمیا شرح میدهد تفصیلات زلزله وحشت‌انگیزی را که مورخه پنجم نوامبر در بلده ایرانی موسوم بقوچان که در هفده فرسخی در جنوب عشق‌آباد واقع شده است تا بنیاد خراب و ویران گردید علاوه بر قوچان نیز چندبایه که در اطراف قوچان واقع شده‌اند از صدمات زلزله منهدم گردید مینویسد: همین که اول خبر بدبختی این حادثه بسمع کوروپاتکین سر تیب‌دویم روس رسید فوراً بموجب حکم او یکدسته از اجزاه حافظ‌الصحه باچادر و سراپرده وادویه لازمه ترکیب و فراهم آمد در عشق‌آباد نیز مردم از برای اشخاصی که دور از زلزله صدمه دیده بودند تعهدات معینه نمودند. مورخه دوازدهم نوامبر دسته حافظ‌الصحه از عشق‌آباد حرکت نمود و مادر روز چهاردهم وارد قوچان گردیدیم فیما بین قوچان و عشق‌آباد راه شوسه خوبی ساخته شده که از میان جبل امتداد یافته دو گردنه معتبر را که از سطح بحر خزر شش هفت هزار متر هم ارتفاع دارند منشق نموده است در راه قوچان ما از مردمانی که از آنجا عازم بودند حکایات عجیبه استماع می نمودیم میگفتند که زمین در حین زلزله از خود مواد مختلفه استقراغ می نمود و در بطن آن شکافهائی پیدا

گردید که تقریباً بیشتر مردم را آن شکلهای بلع می نمودند و می گفتند که درویشی قبل از وقت خبر داده که پنجم نوامبر در قوچان زمین متزلزل خواهد گشت و صدمه و خرابی بزرگی در قوچان وارد خواهد آورد خلاصه ما بر خلاف انتظار در آنجا از مرضی و مجروحین بسیار کم دیدیم چه بیشتر سکنه از هیبت و صدمه زلزله تلف شده بودند و آنهائیکه توانسته بودند خود را ازین مهلکه نجات بدهند از شدت وحشت و حفظ جان به ابهای دور دست فرار نموده بودند حاکم قوچان میگفت که بیش از دویست نفر از مجروحین را اقوام و اقارب آنها بکوه هسا نقل داده اند .

منظر قوچان خرابه ایست تمام بعضی از محله های شهر بقدری خراب شده اند که الحال با کمال صعوبت میتوان تشخیص داد که در کجا کوه ها و در کجا خانه ها و حیاط ها واقع بوده اند بمباره آخری همه شهر به قطعه های دیوار و آجرهای خورد شده و تیرهای شکسته مبدل شده است . در بسیاری از نقاط لاشه حیوانات است که روی هم مانند تلال ریخته شده اند عدد تلف شدگان را نباید کمتر از دوازده هزار نفس که تقریباً نصف سکنه آنجا است حساب نمود بزرگان بومی قوچان میگویند که عدد تلف شدگان هیچجه هزار نفس قلمداد شده است .

وقتی که شهر خراب گردید تقریباً سی هزار حیوان از قبیل گاو و گوسفند و بز و الاغ و غیره بهلاکت رسیدند فی الحقیقه عدد هالکین و مقدار حیوانات که در وقت زلزله تلف گردیده اند بیش از اعداد مذکوره فوق است چه درجه آنها اعداد اشخاص و حیواناتی که در ابهای دور دست از زلزله قوچان بهلاکت رسیده اند محسوب نشده است بعضی که راه فرار بر روی آنها مسدود بوده بعد از ضربت اول زلزله از قوچان بیرون آمده با طرف مفرق گردیدند . در خرابه های شهر بسیاری از مردم در کمال راحت مشغول کند و کوپ و حفر اراضی هستند و مقصود آنها این است که اجناس و اموالی که در حین زلزله در بطن زمین فرو رفته است تحصیل و استخراج نمایند .

در ضمن آنها دسته عملجاتی دیده میشدند که نقش هالکین را که در وقت حفر از زمین بیرون آورده بودند بر روی تخت روانها انداخته حمل و نقل می نمودند در بعضی از اماکن شهر از شدت تعفن نقش های زیر زمینی تقریباً عبور غیر ممکن بود .

مردم در حفر اراضی و نجات اشخاص که زنده دفن شده و محتمل بود چند روز نیز در زیر آوارهای شهر بمانند با اهتمام کار می کردند و نیز در تنظیم نقاطی که مملو از نقش های هالکین شده بود بهیچ وجه مساعی جمیله مبدول نمی داشتند .

قطعا اقوام هالکین و ساکنین ابه های همجوار بحفر اراضی مشغول بودند بعضی از این اشخاص بقوچان باحضر حکام و برخی بمیل خود برای تحصیل اجناس و اسباب خانگی آمده بودند کاروانهای شتر در راه دیده میشد که محمول انواع و اقسام اسبابها بودند وقتی که

از اجزاء حکومت قوچان سؤال می نمودیم که چرا مردم از روی قاعده اراضی را حفر نمی کنند سر را حرکت داده جواب میدادند الله الله حالا هر کس بخیال استخلاص نفس خویش است از صورت ظاهر چنین استنباط میشود که حکام در اجرای اعمال استقلال و قدرت تمامی نداشته باشند حکمران قوچان مجبور بود بهر يك از عملجات پنجهزار دینار بدهد تا آنکه ایشان نقش را که در وقت بیرون آوردن اسباب در عمارت ایشان پیدا شده است عمل نموده بخاک بسیارند وقتی که ما در قوچان وارد شدیم مشهور بود که از مشهد یکدسته لشکر با آقای فرمانفرما برای آنکه اراضی را بقاعده حفر نمایند بقوچان خواهند آمد خیلی افسوس خوردیم که این شهرت ها نیز دروغ بود در هفدهم نوامبر سه ساعت بعد از ظهر والی خراسان بایکدسته سوار که عبارت از سیصد نفر قزاق بود وارد قوچان گردید مردم می گفتند که این همان دسته است که برای حفر اراضی آمده اند خلاصه حال مردم در روی خرابه های شهر بسرعت بنای آبادی میگذارند و سکنه که از هلاکت نجات یافته اند کم کم بمنازل منهدم شده خود مراجعت می نمایند ساکنین ابه های همجوار نیز به آنها ملحق شده و همگی باتفاق اموال تلف شدگان را تجسس می نمایند و بزودی در آنجا اطاقهای تیری که بیرون آنها از گل اندود شده است میسازند در آنجا پیلور هائی دیده میشوند که از اجناس و اموالی که از زیر زمین حفر و تحصیل شده است دکان خود را مشحون نموده اند هر روز از نقاط بعیده ایران کاروانهای جدید با پنبه منگنه شده و پشم و سایر اجناس در میدان بزرگ تجارتي شهر وارد میشوند این پنبه و پشم و اجناس بایران و بلاد ماوراءالنهر و بیشتر آنها بعشق آباد حمل و نقل میشود.

احداث این چنین شهر جدید در خرابه های شهر قدیم که در زیر آن عدد زیادی از مخلوق و حیوانات مدفون شده است باعث مخاطرات عظیمی خواهد بود جمعیت زیاد مردم و حیواناتی که در اماکن کم عمق آنجا روی هم ریخته شده اند در اندک مدتی تمام اراضی شهر را متعفن خواهد کرد و معلوم است که تعفن منشأ انواع و اقسام امراض مهلکه خواهد گردید .

ساکنین شهر جدید هوای مسمومی استنشاق می نمایند و از چاه آب زهر آلود می نوشند و حتی لاشه های مرده ها را می خورند.

نظر باین شرایط مرض مطبقه و خرابی امعاء و معدده بدون شبهه جمعیت زیادی از سکنه را خواهد کشت خاصه در وقتی که هوای آنجا گرم و رطوبی شود و همین مسئله راه عشق آباد را که روابط تجارتنی آن با قوچان هنوز قطع نشده است مسدود خواهد نمود.

اگر در نظر داشته باشیم که بسیاری از ساکنین می خواهند نش اقوام خود را در مشهد مقدس دفن نمایند و که هر ساله از هر زاویه ایران زوار از میان قوچان عبور میکنند آنوقت خواهیم گفت که انتشار امراض مسریه نه فقط بسمت ایران و ولایات ماوراء خزر بلکه بطرف روسیه اروپا به قفقازیه ممتد خواهد شد خیلی خوب میشد اگر تدابیر لازم برای تنظیف شهر و جلوگیری امراض مسریه می نمودند خیلی مشکل است درین حالت با ایرانیان امنیت دار بود چه ایشان حکیم و ادویه منقله ندارند و اهم از همه نمی فهمند که این کار برای خود و همسایگان نشان مخاطرات عظیمی خواهد داشت شهر قوچان وابه های همجوار آن مورخه پنجم نوامبر هشت ساعت از ظهر گذشته از اولین حرکت زمین مخروب گردید بعضی از مردم این هنگام را قدری از زمان زلزله که در همان روز در عشق آباد حادث گردید متفاوت دانسته اند بموجب حکایات مسموعه مورخه پنجم نوامبر در وقت شب هوای قوچان بسیار خوب شد غالب سکنه در خانه ها و دکانهای خود بودند بفته در ابتدای ساعت هشت بعد از ظهر صدای عظیمی از زیر زمین شبیه صدای شلیک چند توپ مسموع گردید و بعد اولین ضربت سختی بوقوع پیوست که شهر را تا ریشه مخروب و ویران نمود.

گرد و خاک عظیمی بر روی شهر بلند گردید و آسمان بی ابر در ا کلیه مستور داشت ناله و فریاد هالکین متواتراً شنیده میشد بنا بر زیادی تنگی کوچه ها و حقاقت ساختمان ها عدد هالکین متزاید می گردید هر کس در سحن حیاط فرار میکرد قطعات عمارات بر سرش خراب میشد هر کس خود را بکوچه میرسانید بر زیر آوار دیوارهای دوطرف کوچه بهلاکت میرسید ناله و آه هالکین با نمره حیواناتی که خفه میشدند محشر عظیمی بر پا نموده بود.

در بعضی از نقاط شهر دره ای بمق ششالی نه ذرع حادث گردید این دره ها نیز اسباب هلاکت خیلی از نفوس گردیدند و اسباب انتشار شهرت هائی گردید که در زمین شهر شکافها پیدا شده و در حقیقت حدوث این دره ها از خرابی زیر زمین

وسر دابه‌ها و حمام‌هایی که بواسطه پشت‌بام‌های شهر ساخته شده با بعضی از چاه‌ها حاصل نشده بود بعد از ضربت اول ضربت‌های متواتره نیز شروع شد لیکن شدت آنها کمتر از اول بود.

تعداد ضربت‌ها در روزهای اول بعد از پنجم نوامبر به شصت‌الی هفتاد میرسید و بعد تخفیف یافته در شبانه روزی از بیست‌الی سی ضربت تجاوز نمی نمود لرزه زمین و ضربت تا با امروز که چهارم ماه دسامبر است هنوز موقوف و ساکت نشده است قبل از هر ضربت از زیر زمین صدای عظیمی مثل شلیک چند توپ سموع میشد امتداد ضربت اول و نیز غالب ضربت‌ها از مغرب و جنوب غربی بود در شهر يك عمارت درست دیده نمیشود آن عماراتی که سرپا ایستاد و هنوز مبدل به تپه خاک نگر دیده‌اند بشدت خراب و در دیوارهای آنها شکافها پیدا شده تقریباً بقطعات مختلفه تقسیم شده‌اند.

اقسام عمودی عمارات خاصه آن دیوارهایی که از مغرب بطرف مشرق ساخته شده‌اند بطرف افق مایل شده زاویه ترکیب کرده‌اند.

درابه‌هایی که بدقت ملاحظه نمودیم خانه‌ها که در جنب یکدیگر ساخته شده بودند خراب و ویران شده‌اند و بیشتر خانه‌هایی که بطرف مغرب و جنوب غربی و جنوب شهر قوچان واقع شده‌اند ویران شده‌اند در نیم فرسخی از شهر بطرف شمال غربی خرابی‌های زیادی دیده می‌شود در صحاری اطراف قوچان که تقریباً عبارت از شش الی هفت هزار جریب اراضی هستند زمین بشکل خاکی است که آنرا از غربال بیخته باشند ناحیه خرابه عبارت از میدانی است که مساحت آن هزار و دویست و رست مکعب بوده باشد و عمده دانه آن بطرف مغرب و جنوب غربی قوچان گسترده شده است و میدانی را که بر روی آن زمین در نهم ماه نوامبر متزلزل گردیده بود کمتر از پنجاه هزار و بیست متر مکعب نباید دانست اگر هم بدانیم این مطلب را که در همان روز در اصفهان و شیراز و سایر بلاد ایران نیز زمین متزلزل گردیده بود آنوقت خواهیم گفت که میدان این زلزله بشدت بزرگ خواهد شد این ناحیه بزرگی که بر روی آن پنجم نوامبر زمین لرزه بوقوع پیوست با عدم کومه‌های آتش فشان و فقدان غارهای بزرگ در سلسله جبال حوالی آن و امتداد ضربت‌های زیر زمینی و خرابی اماکن انسان را مجبور می‌کنند که سبب این زمین لرزه را در استخوان بندی سلسله جبال محمدیك تحقیق نماید.